

A ciszterci lelkiség

A cluny-i reform a XI. század végére veszíteni kezdett vonzerejéből. A Szent Benedek-i ritmusban, ami az imádság és a munka egyensúlyán nyugodott, zavar támadt. Először úgy mutatkozhatott, hogy az egyensúly a tökéletesebb élet irányába billent. A mindennapi munka háttérbe szorult; az isteni liturgia kezdett túlnyomóvá válni.

A ciszterci szerzetesek szeretik ezt a „jóra váltott rossz világot” (Sík Sándor). Nem felejtik, hogy Isten az emberre bízta a föld őrzését és művelését. Nem akarják, hogy valami vagy valaki is elveszen belőle. Sőt, inkább azt, hogy minden és mindenki fejlődjék, művelődjék, tökéletesedjék a földön, hogy végül — az apostol szavaival élve — „Isten legyen minden mindenben!” (1Kor 15,28) Azért nemesítik a növényeket és az állatokat. Nem csupán azért, hogy meglegyen a mindennapi kenyerek. Még kevésbé azért, hogy vagyont szerezzenek. Egyszerűen azért, hogy az Isten képére és hasonlatosságára teremtett emberré legyenek. Mint a mi Urunk, Jézus Krisztus, aki nemcsak saját személyében „növekedett korban, bölcsességben és kedvességben Isten és az emberek előtt” (Lk 5,52), hanem Istentől kapott örök emberi hivatása szerint vállalja azt, hogy itt a földön mindent jobbá, szebbé, tökéletesebbé és Istennek-embernek kedvesebbé tegyen! Így teljesítve a teremtő menygyei Atya akaratát, hogy egyszülött Fiában, a megtestesült Jézus Krisztusban, mint főben újra egyesüljön az egész teremtett mindenség. (Vö. Ef 1,10)

Ehhez az emberképhez való visszatérés a ciszterci lelkiség sajátos útja, amely „az Atyában, a Fiában és a Szentlélekben” valósul meg.

Először is az Atyában. Ahogy azt Szent Benedek Regulájának legelső mondatában megfogalmazva találjuk: „hogy engedelmes munkás életteddel visszatérj Ahhoz, akitől engedetlen tunyasággal elszakadtál”. — Azután a Fiában. Az apátban és szerzetes testvérekben felismert istenembernek, „Krisztusnak egyáltalán semmit elé ne tegyenek, aki bennünket, mindnyájunkat az örök életre vezessen,” ahogy azt a *Regula* 72. fejezetének utolsó mondatában olvassuk. — És harmadszor a Szentlélekben, akiben mindig „megújul a föld színe”. De állandóan megújul az egyház, és benne a szerzetesség is. A Szentlélek e megújító életlehetőségének gyümölcse a „ciszterci lelkiség” is, ahogy az a Szent Benedek-i *Regula* révén hozzánk eljutott — egyrészt a Harding Szent István (Citeaux harmadik apátja) nevéhez fűződő *Charta Caritatis*ban, másrészt és mindenekelőtt Szent Bernátnak egész lelkiségünket formáló tanításában.

A ciszterci lelkiség első jellemzője a radikális konverzió. Gyökeres megtérés vállalása önmagunkban, embertársainkban és az egész teremtett világban, különösen a bennünket körülvevő természetben. „Többet tanulhatsz az erdők fáitól, a bükk- és cserfák susogásából, mint a tudósok könyveiből” — tanítja Szent Bernát. Lehet, hogy ez költői túlzás, de rávilágít a sajátos lelki magatartásra.

1139-ben Szent Bernát, aki már 50. évében jár, és negyedszázada éli a maga „ellentmondásos”, vagyis a legtevékenyebb szemlélődő ciszterci életét, nagybőjti szentbeszédet tart a párizsi egyetemi ifjúságnak a konverzióról. A konverzió Szent Bernát korában nem csupán a hitre való megtérést jelenti, hanem döntést a szerzetesi élethivatás mellett. Kilenc évszázadon át a lelki élet fejlődésének egyik klasszikus leírásaként tartjuk számon ezt a beszédet. Alapgondolatait ugyan már megtaláljuk első, még fiatal korában írt *Az alázatosság és a gög lépcsőfokairól* című könyvecskéjében, és élete végén *Az elmélkedésről* írt művében is. A legátfogóbban és a leggyakorlatiasabban azonban itt fejt ki tanítását.

A konverzióról szóló tanítás lényege: a lelki élet gyakorlása visszatérést jelent az ember Isten-adta, tehát igazi természetéhez. Ez a természet jó, szép, és nekünk rangot, méltóságot adó isteni ajándék. Isten képe és hasonmása vagyunk, és ezt a képet és hasonlóságot állítjuk helyre, amikor a konverzió mellett döntünk. Vagyis helyreállítjuk a harmóniát önmagunkkal, Istennel és a teremtett világgal. Az ehhez elengedhetetlen helyes önismerethez, istenismerethez és természetismerethez azonban csak úgy juthatunk, ha előttünk áll elérendő célunk is. A cél: az isteni életet közlő krisztusi emberség. Ez a megtestesült és nekünk ajándékkul adatott Jézus Krisztus élő-éltető embersége, sőt „édessége”. A *Jézus a rád emlékezés*-himnuszt ezért tulajdonítják Szent Bernátnak. Ha nem ő írta is, a Szent Bernát-i lelkiség árad minden sorából. A IV. századi arianizmus után évszázadokon át élt a lelkekben a kísértő félelem: ne nagyon emlegessük Jézus Krisztus emberségét. Szent Bernát szerint viszont érinthetjük, átkarolhatjuk, és ő is átkarol bennünket, ahogy az a Szent Bernát-ábrázolásokon látható, sőt becézhetjük is őt. Jézus nevére Bernát lenyűgöző emberi melegséggel alkalmazza az *Énekek énekének* legelején a misztikus Völegényhez intézett szavakat: „Kiöntött olaj a te vedd!” És elmondja, hogyan lehet mindennapi lelki életünkben Jézus neve olyan, mint a kiöntött olaj: fényforrás, ízes eledel, gyógyító orvosság. „Bármit mondasz, bármit írsz, bármit adhatsz nekem, minden üres, semmitérő és ízetlen, ha nem hallom, nem olvasom, nem érzem ott Jézust!”

Ettől a meleg krisztusi emberségtől lesz olyan élő és vonzó a ciszterci lelkiség Szent Bernát-os Mária-tisztelete is. Nagyon távlattalan az a szemlélet, mely szerint a középkori lovagi nőszemély ihlette volna Szent Bernátot Mária-tiszteletében. Sokkal mélyebb gyökerekről van itt szó: a megtestesült istenembernek, Jézus Krisztusnak, a mi édestestvérünknek a jogcímén Mária a mi Édesanyánk! Kutatók vitatkozhatnak arról, hogy a *Salve Regina*, a *Mennyei Királyné Asszonya* énekünk mennyiben és hogyan szent Bernát-i, ám a keresztény spiritualitásnak, a Szent Bernát-i krisztológiának (mindenekelőtt a megtestesüléstan) kétségtelenül az egyik leghitelesebb kifejeződése.

A konverziótól a krisztusi emberség felé vivő ciszterci út az átlelkesült, együttlélegző szereteten, az imádságon, a munkán, a szenvedésen át vezet. Ahogy az szervezeti alapszabályunkban és Harding Szent István nevéhez kapcsolódó *Charta Caritatis*unkban (Szeretet Okmányunkban), majd pedig gyakorlati lelki útmutatásként Szent Bernátnak *Az istenszeretetről* (pontosabban: *Hogyan kell szeretnünk Istent?*) című könyvében írva található. A *Charta Caritatis* Citeaux-nak és a belőle eredő első négy leányapátságnak világosan rendelkező szóval és anyai melegséggel megszerkesztett alkotmánylevele, „hogyan egy közös Regula alatt, egyetlen szeretetben, hasonló mindennapi szokások (életrend) szerint éljünk.” Haimericus római bíboros kancellár kérésére írta e művet 1126-ban. (Nem minden előzmény nélkül, hiszen az előtte való évben már „nagyjából” megfogalmazta ezt a tanítást a Grande Chartreuse szerzeteseihez írt hosszú levelében.) Az ember nem élhet szeretet nélkül! De hogyan szeressen, hogy az önmagának és embertársainak is javára váljon és Isten dicsőségére legyen?

Szeretetünk legelső foka nagyon gyarló, sőt egyenesen gyatra érzi a szeretet. Amikor ugyanis Istennel nem törődve mindenkit és mindent, természetesen önmagunkat is, csak önmagáért és önmagunkért szeretjük. — A szeretet második fokozata még mindig önző szeretet. Jóllehet tudomásul vesszük Istent, de csak annyira, amennyire hasznunk van belőle. Az önérdekből kiinduló szeretet azonban az előbbinél talán könnyebben nevelhető Istent elismerő és magasztaló szeretetté. Ugyanis már nem a szenvedésektől való félelemből bújunk Hozzá, hanem mert „olyan jó nála lenni!” — A szeretet harmadik foka viszont már teljesen önzetlen istenszeretet: önmagáért szeretjük Istent, őszintén és tisztán, mert ő minden szeretetünkre méltó. Boldogan valljuk minden körülmények között, „mily édes az Úr!” — Végül a szeretet negyedik fokozata a tökéletes azonosulás az Isten szeretetével, amikor már önmagunkat sem vagyunk

képesek másként szeretni, csak Istenért és Istenben. Aki így szeret, az megéli, hogy egész életének értelme és tartalma „szerettetés Isten által”. Szent Bernát megvallja, hogy a szeretetnek ezt a fokát megélni csak ritkán adatik meg: „Boldog az a lélek, akinek a földi életében, ha csak ritkán is, akár csak egy pillanatra is sikerül ezt megízlelnie.”

Ez tehát az az út, amely a ciszterci lelkiség Szent Bernát által megrajzolt szakaszait szinte lépésről lépésre elénk tárja. Aki erre Isten kegyelméből vállalkozik, az ebben a világban — Szent Bernát szavai szerint — Keresztelő Szent Jánoshoz, az Úr útját előkészítő „prófétánál is nagyobb” lélekhez lesz hasonló: lángoló és világító szövétnek. „Mert csak lángolni kevés, csak világítani hiú törekvés; lángolni és világítani — ez maga a tökéletesség!”

SZENT BERNÁT SÍRFELIRATA A FÉNYES VÖLGYBEN

*Fénylik e völgy, de e fényes Völgy nagy Apátja nevétől
lett igazán ragyogó szerte a föld kerekén.
Ősei fényét érdeme s tettei fénye követte,
szép szava fényénél csak hite volt ragyogóbb.
Fény koszorúzta halálát, hamván fényes a sírbolt,
s fényben örül ragyogón lelke az Isten előtt.*

Farkasfalvy Dénes fordítása

Bernát clairvaux-i sírja a francia forradalom idején elpusztult, de felirata másolatban fennmaradt. A disztichonokban írt vers Clairvaux — Clara Vallis: Fényes Völgy — nevét veszi alapul. Szerzője ismeretlen; Mabillon a híres himnuszírónak, Szentviktori Ádámnak tulajdonította: PL 185, 567—568.